

РОЗДІЛ 2

ВИНИКНЕННЯ «БРАТСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ ПАРАФІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ЦЕРКВИ» (1923-1925 рр.). ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ «СОБОРНО- ЄПИСКОПСЬКОЇ ЦЕРКВИ» (1925-1939 рр.)

2.1. Поширення ідеї «канонічної» автокефалії в середовищі духовенства РПЦ (1922-1924 рр.)

Остаточне встановлення радянської влади в Україні на перших порах сприяло розвитку церков, опозиційно налаштованих до РПЦ. Більше того, згідно з новими законами віруючі мали право створювати громади без санкції церковної ієрархії, лише зареєструвавши свій статут в органах місцевої влади. Це було дуже вигідно для прихильників української автокефалії, які своєї ієрархії не мали.

Відновлює свою роботу і ВПЦР, при сприянні влади, відкриваються нові парафії. У той же час ВПЦР шукала шляхи співпраці з єпископами РПЦ, проте не зустріла з їхнього боку порозуміння. Єдиним, хто відкрито згодився на співпрацю з поборниками УАПЦ став полтавський архієпископ Парфеній (Левицький), що взяв їх під свій догляд, і українські парафії почали поминати його ім'я під час богослужіння [1]. Але невдовзі, під загрозою відлучення від церкви, архп. Парфеній змушений був відмовитися від співпраці з ВПЦР.

Після невдалих спроб знайти єпископів, що б погодилися висвятити прихильників української автокефалії, або ж самі схилилися до останньої, 14 жовтня 1921 р. ВПЦР скликала Всеукраїнський Православний Церковний Собор [2]. На ньому підтверджено постанову ВПЦР від 5 травня 1920 р. і, як виняток, обрано та висвячено пресвітерським чином (через рукопокладення священників та мирян) на першоієрарха Української Автокефальної Православної церкви (УАПЦ) Василя Липківського та на архієпископа Київщини Нестора Шараївського. Нововисвячені на цьому соборі (з 25 до 30 жовтня) уже традиційним шляхом висвятили ще чотирьох єпископів. Новоутворена православна конфесія повністю відмежувалася від РПЦ, оголосивши себе продовжувачами традицій Київської митрополії до її насильницького приєднання до Московської Патріархії у 1686 р.

У той же час не всі прихильники української автокефалії підтримали такий спосіб висвячення єпископату і залишили Собор ще до його завершення. Серед них був і активний поборник незалежності національної церкви священник Подільської єпархії Павло Ферапонтович Погорілко (1869 – після 1927). До автокефального руху він приєднався ще за часів національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. Будучи священником у с. Жолоби на Вінниччині, П. Погорілко запровадив церковну службу «з фонетикою» (старослов'янською мовою з українською вимовою) і читанням Євангелія українською мовою. За це у листопаді 1919 р. був позбавлений відправляти службу богу подільським архієпископом Пименом (Пеговим). Після повідомлення, що єпископ Парфеній бере українські парафії під свою опіку, він почав здійснювати власні українські відправи, які приваблювали у с. Жолоби багато селян із навколишніх сіл [3]. Сучасники його характеризували як священника із глибоким національним самоусвідомленням, людину «високоїдейну» і «щирого українця», який залишив про себе гарні спомини [4].

Підтримуючи українізацію церкви, П. Погорілко дотримувався старих традиційних засад висвячення єпископів. Він голосував проти всесоборної висвяти єпископів на Соборі у жовтні 1921 р., назвавши цю подію «неканонічним актом самохіротонії» [5], оскільки «самосвятне начало не є начало православної церкви, а тому ті, що свідомо приймають його, не можуть рахуватися православними в розумінні вселенської єдності» [6], але бажання стати єпископом у нього не було втрачено і він йде на згоду із архієпископом Подільським Пименом (Пеговим), який рекомендує його митрополиту Михайлу (Єрмакову) для висвячення на Соборі Єпископів України у вересні 1922 р. на єпископа Кам'янецького (на місце Адріана (Анцино-Чекунського), який по своїй старості досить довго просився на покій). Але хіротонія не була здійснена, бо, як стверджував пізніше патріарший місцеблюститель митрополит Крутицький Петро (Полянський), проти цього виступило духовенство та миряни Подільської єпархії [7].

Цим наполегливим прагненням до єпископства вирішило скористатися Подільське ДПУ, яке шукало претендентів на єпископів обновленської церкви. За допомогою спецслужб П. Погорілко поїхав до Москви, де 28 січня 1923 р. прийняв хіротонію від митрополита Антоніна (Грановського), архієпископа Іоанна та єпископа Олександра. При своєму посвяченні в єпископи у Москві П. Погорілко виголосив традиційну декларативну промову українською мовою. Тією ж мовою відповідав йому голова ВЦУ митрополит Антонін. Хіротонія та літургія в Заіконоспаському монастирі теж була здійснена українською [8].

З поверненням до України, 10 лютого 1923 р. архієпископом Пименом (Пеговим) Павла Погорілка призначено на єпископа Кам'янецького, вікарія Подільської єпархії [9]. 13-16 лютого 1923 р. він бере активну участь у Першому Всеукраїнському Церковно-обновленському з'їзді, де фігурує як єпископ Ольгопольський, вікарій Подільської єпархії [10].

Позитивне ставлення до обновленського руху та групи «ЖЦ» все ж не втримало єп. Павла в її обіймах, бо, за його словами, «необережне захоплення революційними способами боротьби з єпископатом протилежної течії скомпрометувало її в очах віруючої людності. А, крім того, під захисний колір «ЖЦ» увійшло багато з тих, що з початку провокували її. Щоб відвести підозріння в живізмі, вони потім урочисто, відмовилися від обновленських пактів, статуту і навіть від назви «Живої церкви», але це не реабілітує в очах народу ні їх течій, ні їх» [11], і він, відколовшись від ВУВЦУ, у березні 1923 р. утворює на Поділлі групу «БОПУПАЦ» (Братське об'єднання парафій Української православної автокефальної церкви) [12].

Свою групу єпископ Павло позиціонував як таку, що «веде ту середню лінію, яка від кожної течії відрізує те, що прийнятне з канонічного боку, і з боку культурних вимог історичного моменту відродження українського народу та нової соціальної будови його трудового життя.

Братське об'єднання не складає нової релігійної угруповання, ворожої другим, бо воно спирається на канонічній ґрунті постанов Собору [Єпископів Усієї України 2-4 вересня 19] 22 року, який визнається всією Українською церквою, як складення з єпископів ще до їх розділення на взаємно ворожі течії, при дорадчій участі делегатів всієї України. При постанові цього канонічно-авторитетного собору Братське об'єднання шукає й оновлення церковного життя за вимогою часу й в згоді з основними канонами церкви, воно прагне до піднесення правдиво-християнської моралі й звільнення її від наслідників впливу минулої державності й буржуазного укладу життя. До революції воно підходить з боку культурних здобутків її й засвоєння цих здобутків у євангелістським освітленню... До влади воно ставиться з повагою достоїнства її, як народного представництва, у свідомості й свого достоїнства й своїх обов'язків не за страх, а за совість перед нею, як перед владою трудящого народу, з якого воно складається...

До своїх вольних чи невольних, свідомих та несвідомих противників воно ставиться по принципу ідейної боротьби власним прикладом, моральним впливом, словом і наукою во ім'я єдиної істини з пошаною і любов'ю одного до одного» [13]. При цьому БОПУПАЦ «остаточно відмежовується: 1) від «тихонівщини» зо всією її ідеологією, від якої зрікся і сам Тихон – патріарх; 2) від самосвятного начала священства,

як цілком протилежного православному началу преємства і відпусних йому наслідків від вузького націоналізму, від розриву вселенської єдності і від всяких аморальних засобів боротьби в церкві; 3) від порушення начала преємства церковної влади, що веде до церковної дезорганізації і падіння дисципліни. А виникше порушення повинно бути виправлено доброю волею порушивших, або канонічно зібраним Всеукраїнським Собором, який може бути скликаний тоді, коли фактично зорганізуються всі частини розбитої тепер української церкви, на якому вони повинні зійтись» [14].

Отже, ідеологічно БОПУПАЦ відмежувалося від усіх існуючих угруповань, але вело своє начало саме від постанов Собору єпископів Українського екзархату РПЦ, що відбувався у Києві 2-4 вересня 1922 р. й, отже, являє собою розкол не УАПЦ, а РПЦ, об'єднавши навколо себе тих священників та мирян, які бажали української автокефалії на канонічних началах та в межах компетенції вселенського православ'я. На думку дослідниці О. Галамай, «організація Об'єднання цілком вписувалась у взятий владою курс, спрямований на поглиблення розколу та одночасне послаблення на Поділлі як РПЦ, так і УАПЦ» [15].

Радянські органи влади характеризували БОПУПАЦ, відзначаючи її вплив на Поділлі, як фракційну групу Живої церкви, що здійснює богослужіння українською мовою. Повага, якою користувався на Поділлі єпископ Павло (Погорілко), і можливість для священників виконувати службу українською мовою, бути автокефальними, не порушуючи канонів, привабила до БОПУПАЦ багато парафій. На початковому етапі свого існування в середині 1923 р. у Подільській губернії нараховувалось від 70 до 83 «погорілковських» парафій. Місцеві органи влади вказували, що об'єднання поширюється за рахунок парафій РПЦ та УАПЦ [16].

У жовтні 1923 р. в с. Косиківка Вінницької округи відбувся окружний з'їзд БОПУПАЦ, перед яким стояло завдання «створення міцної організації і вибори правління». У результаті на з'їзді, який «пройшов без шуму та крику», був прийнятий статут й обрано окружне та єпархіальне управління. Основними завданнями, що були поставлені перед угрупованням, як зазначали працівники ДПУ, були: 1) якомога більше насадити своїх прихильників у сільських парафіях і, діючи на селянську масу, виганяти прихильників старої церкви, і 2) створення міцного центру в м. Вінниці, для чого намічена парафія у м. Хутори біля окружного центру і, захопивши Вінницький Казанський собор, покласти початок організації в губернському масштабі [17].

Відомий дослідник подільської проблематики А. Зінченко вдало зазначає, що похваляння чиновників ДПУ тим, що «успіх Погорілка є очевидним», були явно передчасними, хоча колоритна постать єпископа

Павла могла викликати симпатії у селян; до нього могла прихилитися якась частина екзархістів під гаслами міжцерковного «об'єднання» і тих автокефалістів, котрі, як і Павло (Погорілко), надавали особливого значення канонічній висвяті єпископату. Так, наприклад, після приїзду єпископа до Муровано-Куриловецького району, майже всі священники з 15 парафій приєдналися до БОПУПАЦ [18].

Однак перші успіхи БОПУПАЦ тривали недовго і в 1924 р. розподіл зареєстрованих громад у Подільській губернії виглядав наступним чином:

Таблиця 2.1.1

**Релігійні громади БОПУПАЦ
на території Подільської губернії у 1924 р. (по округам) [19]**

Назва Округу	січень	квітень	серпень	вересень	грудень
Вінницька	17	24	24	16	26
Кам'янець-Подільська	–	–	–	2	11
Проскурівська	3	3	3	–	7
Могилів-Подільська	–	–	–	2	–
Тульчинська (Брацлавська)	3	–	–	–	5
Гайсинська	–	2	–	4	–
<i>Всього по губернії</i>	<i>23</i>	<i>29</i>	<i>27</i>	<i>24</i>	<i>49</i>

Як ми бачимо, кількість парафій цього церковного угруповання не залишалася сталою. Це пояснюється декількома причинами: посиленням/ послабленням позицій конфесії у регіоні; проведенням перереєстрації релігійних громад протягом 1924 р. й остаточне визначення їх орієнтації; удосконалення статистичного обліку адміністративних органів НКВС. Практично всі парафії знаходилися у сільській місцевості [20], що свідчить про популярність ідей єп. Павла серед сільського духовенства та віруючого селянства.

Більшість українських дослідників (А. Зінченко, О. Галамай та низка інших) твердять, що радянська влада цілеспрямована сприяла діяльності П. Погорілка, направляючи його енергію, насамперед, проти УАПЦ. Натомість, ми вважаємо, що у плані ставлення радвлади до цієї конфесії можна виділити два періоди: 1923 – червень 1924 р., червень 1924 – червень 1925 р. На першому етапі основним мотивом для підтримки БОПУПАЦ органами спецслужб була надія на повернення єп. Павла до обновленців, авторитет якого значно б посилив позиції останніх у регіоні. Підтвердженням цього є підготовка до проведення з'їзду «Братства» 1924 р., на якому планувалося змусити братчиків прийняти обновленську платформу. Так у звіті ДПУ за березень 1924 р. вказувалося: «Наш план по відношенню до автокефалії БОПУПАЦ продовжується. Єпископ Погорілко свою, хоча й пасивну, схильність

до Синоду (обновленців. – *О.Т.*) підтримує. Губернський з'їзд БОПУПАЦ відбудеться на початку травня... Готуються кадри працівників для проведення на даному з'їзді принципів Синоду» [21]. Для реалізації цих планів 26 березня усім окружним ліквідокам, відділам ДПУ та НКВС було розіслано обіжник, в якому зазначалося, що «Губз'їзд БОПУПАЦ... маєтсья на меті використати, як підготовку для планового Всеукраїнського Православного Собору, який скликається в Харкові Священним Синодом під проводом митрополита Пимена, а тому належить вжити заходів, щоби на місцях не було роблено ніяких зайвих перешкод у спокійному виборі делегатів... З огляду на велику вагу цієї організаційної роботи належить видати негайно відповідні вказівки – всім РВК стежити пильно за ходом виборів, причому по можливості вжити заходів, щоби обрані на губз'їзд «БОПУПАЦ» делегати, **були рішучими прихильниками синодальної лінії** (виділення наше. – *О.Т.*)» [22].

Проте надії чекістів на єпископа Павла не справдилися, оскільки «фізіономія єпископа Погорілка щодо синодальної церкви... яскраво виявлена і виражається в тому, що він далеко не згоден з принципами синодальної течії, про що поширює відозви..., награвлюючи духовенство проти синодальної течії». Відповідно ними було зроблено висновок, що на даному з'їзді може відбутися новий розкол, оскільки єп. Павло залишиться на своїй ідеологічній платформі, але частина парафій від нього відійде до Синодальної церкви. При цьому становище БОПУПАЦ ними оцінювалося як «невизначене» і тому дати конкретні думки про подальший розвиток подій «не було можливості» [23].

На з'їзд, що проходив 19-20 червня 1924 р. в с. Малі Хутори, під Вінницею, протягом його роботи прибуло 104 делегати, серед них: 1 єпископ, 52 священники, 2 диякони, 4 дяки, 45 мирян. Точну кількість парафій об'єднання та делегатів від районних і окружних об'єднань мандатна комісія не могла встановити. Однак, зверталася увага на те, що більшість складала представники тихонівців [24].

Залучення до лав БОПУПАЦ, як відзначає О. Галамай у своєму дисертаційному дослідженні, відбувалося і за рахунок спекуляції у назві слова «об'єднання». З усіх промов було видно, що розлад у православній церкві для неї, а, головне, для священників дуже шкідливий. Протоіерей Гулевич зазначив, що звістка про об'єднання подібна до «пасхального дзвону на селі». Священик Беневський вказував, що церковна розруха лягла важкою думкою у голови віруючих. Священик Прокопович зауважив, що віруючі, відправляючи його на з'їзд, доручили пильно придивитись до БОПУПАЦ: «Коли це справді об'єднання, то вони будуть задоволені, коли угруповання, то це їм нецікаво». Духівництво РПЦ вороже ставилося до представників БОПУПАЦ, оскільки не погоджувалось з положеннями

про одружений єпископат та право священників на другий шлюб [25]. Тому дискусії, які велись на з'їзді, зводились майже виключно до того, чи «священники мають право женитись по кілька разів та чи єпископи мають бути монахи чи ні». Більшість делегатів висловлювалась за те, щоб все залишалось по-старому і православна церква в Україні не повинна поривати зв'язку з патріархом Тихоном [26]. Крім того, єп. Павло постійно намагався довести про свій повний відхід від «Живої церкви» і з'їзд зайшов у глухий кут. Це призвело до того, що частина організаторів звернулася до представника влади із заявою про незаконність з'їзду на ґрунті того, що більшість учасників не були членами об'єднання і з'їзд насправді представляв лише 40 парафій БОПУПАЦ. У результаті 20 червня 1924 р. представником влади з'їзд був закритий, так і не реалізувавши своєї мети [27].

Незважаючи на провал «чекістського» розвитку подій на з'їзді, все ж радвілада вирішила продовжити підтримку БОПУПАЦ і таємною інструкцією від 23 червня 1924 р. зазначалося, що «Центр пропонує підтримувати БОПУПАЦ там, де вже поширилася УАПЦ, оскільки це два ворожі табори, які один одного завзято поборюють» [28]. У даній інструкції необхідно відзначити той момент, що саме «Центр» вказав на подальшу підтримку подільського угруповання, ймовірно, маючи вже певні плани у розкольницькій політиці РПЦ і прагнучи використати в них харизматичну фігуру єпископа Павла (Погорілка).

Серед інших прихильників канонічної автокефалії української православної церкви був представник полтавського духовенства протоієрей Феофіл Іванович Булдовський (1865-1944). Він, як і Погорілко, ще з 1917 року активно виступав за українізацію церкви та переклад богослужіння українською мовою, проголосивши на Полтавському з'їзді духовенства та мирян 3-6 травня 1917 р. доповідь «Про українізацію церкви», що вийшла навіть окремою брошурою (Лубни, 1917). Будучи присутнім на Всеукраїнському Православному Церковному Соборі 1921 р., засумнівався у канонічності рукопокладення у єпископа «першохристиянським способом», тому подальшої участі у діяльності УАПЦ не приймав і залишився у складі РПЦ. У той же час власних ідей Ф. Булдовський не залишив і з багатьма полтавськими пастирями продовжував захищати головні принципи автокефалії, українізації та соборноправності. Канадський вчений Б. Боцюрків вказав, що ці ідеї знаходили відгук серед українського духовенства та мирян патріаршої церкви, що засвідчила київська нарада (Собор) єпископів 1922 року, на якій прийнято рішення підтримати вищезазначені головні принципи оновлення церковного життя, але відмежувавшись від групи «Жива церква» [29].

На нараді від Полтавської єпархії були присутніми священники Микола Лук'янов та Максимович, які після повернення, на Полтавській єпархіальній раді 24 вересня доповіли зміст реформ, проголошених Собором єпископів України 2-4 вересня 1922 р. [30]. Наступного дня тимчасово керуючий Полтавською єпархією єпископ Григорій (Лісовський), Феофіл Булдовський та близько 25 священників Полтавщини проголосили «Декларацію» про лояльність до радянської влади, прийняли статут групи «Прогресивного духовенства на Полтавщині» та ухвалили склад тимчасового комітету групи, ставши на шлях оновлення церковного життя. До складу комітету було обрано протоієреїв Феофіла Булдовського та Леоніда Костецького, священника Миколу Лук'янова і мирянина Григорія Каменецького [31].

Окремо слід зупинитися на основній ідеологічній платформі групи, яка її відокремлює від обновленської всеросійської групи «Жива церква» та несе в собі основні пункти ідеологічної платформи Київського Собору єпископів: **соборноправність** – «участь у всіх органах церковно-розпорядчого управління разом з єпископами – кліру та мирян», **автокефалія** – «автокефалія помісної Української церкви... [яка] повинна бути авторизована помісним Всеукраїнським Собором»; **українізація** – «надання місцевому національному елементу в Українській автокефальній церкві належного йому становища, з повною повагою прав інших національностей». Окрім того, нарівні із чернечим єпископатом вводився білий, але неодружений (!), зберігалися монастирі та чернецтво тощо [32]. Отже, статут яскраво показує відмежування від революційних підходів загальноросійського обновлення в особі групи «Жива церква», але в той же час бажання оновлення церковного життя у руслі вимог тогочасних реалій.

Група відразу ж опинилася під увагою та контролем Полтавського губвідділу ДПУ, яке проводило свою роботу через завербованих агентів, серед яких провідну роль грали М. Лук'янов, священник с. Нижні Млини Полтавського повіту та Іван Морашко, священник с. Нижній Булатець Лубенської волості. Щодо Ф. Булдовського спецслужби вирішили грати на особистих якостях його характеру і, насамперед, честолюбстві, бо за характеристикою чекістів, це «енергійний, честолюбний, авторитетний серед духовенства та мирян, хороший оратор-лектор, ...фактичний керівник [єпархіальної] наради» [33], а за свідченням патріарха Тихона – «крайній «українофіл», а по натурі – «гайдамака», який, отримавши місце голови єпархіального управління, не допускав на священницькі місця росіян, а лише призначав українців [34]. Отже, авторитет, харизма та ідейні переконання стали тим ґрунтом, на якому розпочалася розіграватися сепаратистська карта на Полтавщині.

14 січня 1923 р. у Полтавському кафедральному соборі відбулася хіротонія Феофіла Буддовського в єпископа Лубенського, Миргородського і Лохвицького, вікарія Полтавської єпархії. Відразу після посвячення 15 січня відбулися збори єпископів Полтавської та Київської єпархій, де були присутніми єпископи: Полтавський Григорій, Лубенський Феофіл, Чигиринський і Черкаський Ніколай (Браїловський), Переяславський і Пирятинський Петро (Кіреєв), Кобеляцький і Кременчуцький Ніколай (Пірський). Основним питанням, яке необхідно було вирішити, – лінія поведінки щодо групи «Жива церква», за умов відсутності Екзарха України митрополита Михаїла (Єрмакова). Єпископи одногolosно вирішили не приєднуватися до «ЖЦ», бо вона «занадто революційна, неканонічна і несвоєчасна» [35].

Подібне рішення підштовхнуло сили обновленців до рішучої боротьби, яку каталізувало ДПУ. У результаті єпископ Кобеляцький Ніколай перейшов до обновленців, єпископ Григорій опинився під слідством, а Переяславська кафедра залишилася без керманіча у зв'язку із смертю єп. Петра. Внаслідок цього єпископ Григорій актом від 1 березня 1923 р. дав єпископу Феофілу право на керування єпархією у випадку свого звільнення і 13 травня 1923 року єпископ Феофіл став управляючим Полтавською єпархією [36].

Складна ситуація, що склалася в Українському Екзархаті і, зокрема на Полтавщині в середині 1923 р., спонукала Феофіла і Григорія до збереження канонічного устрою РПЦ в Україні, шляхом створення церковного центру у Полтаві, або Лубнах. Для цього вони висвятили архімандрита Сергія (Лабунцева) на єпископа Золотоніського, з приводу чого ДПУ повідомляло: «проводирі духовенства намагаються створити власне ВУВЦУ на Полтавщині, для чого вони посвятили Сергія (Лабунцева), і коли вони зберуться у єпископа, то Григорія буде оголошено автокефальним митрополитом України» [37].

Восени 1923 р. єп. Григорій розпочав активну підготовку до єпархіального з'їзду, який повинен був стати початком скликання «канонічного Всеукраїнського Собору» [38]. Звільнення 27 червня 1923 р. з-під варті патріарха Тихона внесло корективи у реалізацію їх планів. З поверненням патріарха до влади, для утворення всеукраїнського центру РПЦ і проведення помісного Собору для втілення постанов необхідно було його благословення. Тому 11 листопада 1923 р. єп. Феофіл та члени його канцелярії направили патріарху листа, у якому висловили своє прохання благословити «в особливій грамоті Полтавщину, як єпархію найбільш в Україні стійку в православ'ї, благословити, до вирішення цього питання на Всеукраїнському Церковному Соборі, на організацію центру Української православної автокефальної церкви, що перебуває у тісному єднанні

із усією Вселенською церквою, а особливо, з рідною нам церквою Російською» [39]. Головними аргументами цього були: перетворення в життя постанов Київського Собору єпископів 1922 р., які втілюються в гаслах: «православ'я», «автокефалія», «українізація» і «соборноправність»; необхідність об'єднання для боротьби із «самосвятами» та «Живою церквою».

Ознайомившись із листом, патріарх Тихон направив його до єпископа Григорія (Лісовського) на відзив. Останній підтримав основну суть прохання єп. Феофіла й у своїй відповіді просив патріарха благословити організацію центру в Полтаві із назвою «Вища церковна рада єпископів Православної Автокефальної Української церкви на Полтавщині», яка б діяла на началах соборноправності [40].

Незважаючи на загальну підтримку з боку єп. Григорія, 1 лютого 1924 р. патріарх видав постанову, в якій різко засудив будь-які спроби оголосити автокефалію РПЦ в Україні та порадив звертатися з усіх питань внутріцерковного життя до архієпископа Катеринославського Іоанікія (Соколовського), який тимчасово керував Харківською єпархією. Крім того, п. Тихон застерігав, що «без благословення Святішого патріарха і Священного при ньому Синоду, навіть і з одних лише православних єпископів не може бути [Українського] Собору (законного і правомочного)» і «не благословляється... вводити у церковне життя України постанов і побажань Собору православних єпископів України, що відбувся у серпні 1922 р.» [41]. Таким чином, патріарх не тільки перекреслив усі сподівання національно орієнтованого духовенства, а й підтвердив курс на відновлення централізму та авторитарності в РПЦ. Фактично намагаючись утримати українські єпархії та віруючих у своїй компетенції, п. Тихон певним чином спровокував виникнення нового розламу в РПЦ, який ідейно продовжив би стояти на рішеннях Собору єпископів 1922 р.

Передбачаючи ймовірне загальне невдоволення своєю різкою відмовою і можливість нового розколу, патріарх пом'якшує ставлення до ключових питань української церкви. Про це свідчить грамота від 7 квітня (25 березня) 1924 р., надана ним архієпископу Іоанікію, де останньому доручалося «можливо ретельніше підтримувати інтереси українського віруючого населення, оберігаючи національні почуття його і не розв'язуючи наперед, за обставинами часу, питання про внутрішнє управління Української церкви та її ставлення до церкви Великоруської, всемірно турбуючись з архіпастирями, пастирями і віруючою паствою України про найшвидше скликання Всеукраїнського Православного Собору як єдиного правомочного органу при вирішенні існуючих в житті церкви

**Розкол Російської православної церкви в Україні (1922-39 рр.):
між державним політичним управлінням та реформацією**

питань». Окрім того, патріарх Тихон благословляв створення Українського Собору православних єпископів для вирішення поточних питань [42].

У вересні 1924 р. до патріарха Тихона, за наказом архієпископа Григорія (Лісовського), відправився єпископ Феофіл з делегацією у складі протоієреїв Тарасевича і Базилевича (Базилевського). Основним питанням, яке необхідно було вирішити у Москві, це ставлення Тихона до автокефалії Української церкви. У своїй відповіді патріарх висловився, що він принципово не має нічого проти автокефалії УПЦ, але винятково канонічним шляхом, тобто на Всеросійському Соборі [43].

Результати відвідування яскраво подає, за спогадами сучасників та зі слів самого єп. Феофіла, митрополит Феодосій (Процюк): «коли він [Булдовський] особливо завзято доводив патріарху необхідність автокефалії... Тихон... взяв Феофіла за бороду і, потягнувши до себе, сказав: «Та ти – гайдамака!» і делегація повернулася до Полтави ні з чим [44].

Полтавський єпископ Григорій (Лісовський) беззаперечно підкорився рішенням патріарха, але його вікарії Феофіл (Булдовський) і Сергій (Лабунцев) не залишили своєї ідеї і почали її втілювати в життя, але з іншим режисером – Держполітуправлінням, яке не забарилось скористатися внутрішніми негараздами у «тихонівському таборі».